

БОЈАНА С. МИЛОСАВЉЕВИЋ*
Универзитет у Београду
Факултет за образовање учитеља и васпитача

КОМУНИКАТИВНО-ПРАГМАТИЧКЕ ФУНКЦИЈЕ ЋУТАЊА У ГОВОРНОЈ ИНТЕРАКЦИЈИ**

У раду се помоћу Јакобсоновог шесточланог модела комуникативног догађаја и функција језика представљају комуникативно-прагматичке функције ћутања. Циљ је био показати да у комуникацији ћутање има исти комуникацијски потенцијал као говорење, односно да ћутање има исте оне функције у комуникацији које има и говорење, а о којима је говорио Р. Јакобсон.

Кључне речи: ћутање, функције језика, српски језик, Р. Јакобсон.

Ћутање као комуникацијски феномен у најопштијем смислу можемо одредити као 'уздржавање од општења са другим изговарањем речи' или 'као уздржавање од обраћања другоме речима'. Но, и то 'неговорење, непричање' интегративни је део комуникативног процеса, те представља један аспект комуникативне интеракције. Својеврсне је природе – у то нема сумње, нарочито зато што је ћутање немогуће посматрати изван односа са самим говорењем. Ауторка З. Томић у књизи под насловом *Књија о ћушању*, посматрајући ћутање шире, не само као језички, комуникацијски феномен већ као културни, комуниколошки феномен, каже да између ћутања и језика, тј. говорења постоји дијалектичка веза, да су у односу симбиозе јер нема језика и говора без ћутања (Томић 2016). И социолог Р. Божовић на сличан начин гледа на повезаност ћутања и говорења када цитира Жан Пол Сартра, који каже да ћутати може само онај који говори (Божовић 1993, према Стојановић Шешлак 2018: 253). Другим речима, и говорење, као општење речима, и ћутање, као општење неизговарањем речи, различити су облици говора – јер, и када се ћути, говори се.

---

* bojana.milosavljevic@uf.bg.ac.rs

** Овај рад финансирало је Министарство науке, технолошког развоја и иновација Републике Србије према Уговору 451-03-65/2024-03/ 200138, који је склопљен са Факултетом за образовање учитеља и васпитача Универзитета у Београду за 2024. годину.

Међутим, у овом саодношењу појмова говорења и ћутања, ћутање је маркирани, обележени члан. Разумљиво је стога што се у науци о језику много више истраживало говорење него ћутање, и да се под комуникацијом чешће подразумева њен вербални аспект, говорење, као и да се у описивању процеса комуникативне интеракције посебна пажња обрађала на размену речи, на говорење, а не на ћутање – као на маркирани облик говора. Како је својевремено запазила В. Половина, ћутање се ни као лингвистички термин није регистровало у речницима лингвистичких термина и појмова, како у англосаксонским тако ни у словенским речницима (Половина 1996: 187). Према нашем увиду у новије енциклопедије и речнике, ситуација у вези са тим се ипак променила.¹ Такође, и сагледавањем новије лингвистичке литературе запажа се да је данас ћутање више него раније предмет лингвистичких истраживања, и то у првом реду истраживања у оквиру теорија комуникације, анализе дискурса и лингвистичке прагматике. Акцент се у свим тим истраживањима стављао на успостављање могуће типологије ћутања сходно функцијама које ћутање има у комуникацији, будући да је већина истраживача сагласна са тим да је ћутање у комуникацији многозначно и да је полифункционално. За критеријуме тих типологија ћутања узимани су различити фактори: сфера употребе, комуникативна ситуација, узроци ћутања, комуникативни циљеви ћутања, психолошки, емоционални фактори, затим улога говорника и саговорника, фактор моћи, па принципи кооперације, учтивости итд.²

У нашој научној средини ћутање се махом истраживало са социо-културних и филозофско-религијских позиција, медијске културе и друштва (нпр. Томић 2016; Стојановић Шешлак 2018; Чутура, Јовановић 2019) и интерпретирало се са когнитивно-дискурсивног гледишта (Половина 1996) и помоћу културног кода и концепата (Башић 2008; Радић 2013). У мањој мери се ћутање сагледавало у самој говорној интеракцији као говорни (комуникативни) чин. Заправо, према нашим сазнањима, таквих лингвистичких описа у србистици још увек нема. Отуда смо желели да овде о ћутању говоримо управо на тај начин ослањајући се на прагматичка истраживања ћутања Валерије Поттијенко (Потиенко 2017). Она је на материјалу енглеског језика описала комуникативно-прагматичке функције ћутања у самом говорном акту ћутања користећи у том опису Јакобсонов шесточлани модел комуникативног догађаја и функција језика. Држећи се датог теоријског оквира истраживања, ми смо на материјалу српског језика представили комуникативно-прагматичке функције ћутања. Методологија истраживања је укључивала, између

¹ Bruneau (2010); Jaworski (2006).

² Више о тим класификацијама и типологијама ћутања в. Копылова 2016: 80–85.

осталог, и анализу конверзације и методу контекстуалног описа, као и методу лексичко-семантичке анализе. За корпус смо узели говор свакодневне комуникације, али пре свега смо разматрали дијаложке разговоре из књижевних дела будући да се у тим дијалозима подражава природна говорна интеракција. За јединицу анализе узели смо минималне семантичке контексте у којима се појављује комуникативни чин ћутања. Првенствено смо пажњу усмерили на оне ситуације у којима је у самој говорној интеракцији, тј. у дијалогу ћутање иницијални или реактивни чин, тј. где је, заправо, ћутање-реч, а ћутање-ситуацију³ анализирали смо у оној мери у којој смо сматрали да је такво ћутање нужно представити у неком ширем контексту (нпр. у културолошком, лингвокултуролошком и др.). Иначе, те ситуације ћутања препознају се по присуству лексике из лексичкосемантичког поља гл. *ћушаати*, одн. именице *ћушање*, као што су гл. *заћушаати*, *ућушаати*, *оћушаати*, *прећушаати*, одн. именице *ћушања*, *ћушање*, *ишина*, *шајаи*, *мук* и по присуству других њихових синонима.

Наш циљ био је да покажемо да у комуникацији ћутање има исти комуникацијски потенцијал као говорење, односно да ћутање има исте оне функције у комуникацији које има и говорење. С друге стране, овакав опис ћутања имао је за циљ и да прошири сазнања о ћутању као комуникацијском феномену и да укаже на могуће даље правце истраживања ћутања у оквиру издвојених функција.

Ево, шта конкретно можемо рећи о комуникативно-прагматичким функцијама ћутања у говорној интеракцији.

Ћутање говорника може имати све оне функције које има и само говорење, а на које је указао Р. Јакобсон. Реч је о референцијалној функцији, емотивној или експресивној функцији, конативној функцији, фатичкој функцији, метајезичкој и поетској функцији.

Према Јакобсоновом схватању комуникацијског модела и функција језика, како је већ познато, **референцијална функција** језика односи се на предмет (референт) поруке, и то тако што изражава однос између предмета и поруке. Примарно јој је да (објективно, тачно и итд.) саопштава, информише о референту. У говорној интеракцији тако говорник и саговорник међусобно размењују информације о предмету поруке. Међутим, поставља се питање може ли се и ћутањем, као неговорењем, саопштити саговорнику каква информација о референту, тј. може ли ћутање имати референцијалну функцију. У давању одговора на ово

³ О два типа ћутања 1) ћутање-реч и 2) ћутање-ситуација говори В. Половина цитирајући Радивоја Константиновића, напомињући уједно да је Константиновићево издвајање ова два облика ћутања за лингвистику једно од важнијих запажања (Половина 1996: 195).

питање, у консултованој литератури наилазимо на следеће објашњење. Иако је ћутање нулти језички знак, како истиче В. Поттијенко, – нулти је јер се као знак не вербализује, нема своју вербалну ознаку, оно има способност да собом нешто означава, баш као што у морфологији нулта морфема код именице *суџруџ-џ* означава мушки род једнине облика номинатива (Потиенко 2017: 40–41). Тако и у комуникацији – ћутање, као одсуство говорења, реферише саговорнику о предмету поруке. Да бисмо ово и на конкретном примеру из говорне интеракције посведочили, прокоментарисаћемо ћутање ученика на часу када му наставник постави питање из градива, а које је описао Б. Нушић у *Ауџобиоџрафији*:

Које је прво основно начело Христове науке? – пита г. катихета првога међу нама са којим му се сретне поглед.

Онај грешник диже се са места и ћути као заливен. Катихету већ подилази гнев и понавља питање.

Ђак упорно ћути, са истрајношћу првих хришћана пред судом многобожачких тирана.

Тад се катихета окреће другоме:

– Реци ми ти, које је друго основно начело Христове науке?

Онај се грешник чеше иза увета и врдара погледом да по покрету руке катихетине види с које ли ће га стране да флисне друго основно начело Христове науке.

У описаној комуникативној ситуацији ћутања јасно је да ћутање ученика има комуникативно-прагматичко значење 'Не знам ништа о предмету поруке (тј. о првом начелу Христове науке)'. Наставникова реакција (љутња, гнев, прозивање другог ученика итд.) такође несумњиво показује да је учениково ћутање разумео управо на тај начин. Специфичност ове комуникативне ситуације је у томе што потиче из педагошког дискурса у којем је постављање питања и давање одговора један од најчешћих комуникативних чинова, те питања и одговори имају доминантну референцијалну функцију.

Ћутање с референцијалном функцијом може потицати и од више лица, дакле може бити колективно. Такво је, на пример, ћутање које наступи на неком скупу, конференцији и сл. након питања конференције-ра *Има ли неко нешто да дода или да џиџа?*, одн. *Има ли џиџања?* И то ћутање, односно тишина која потом наступи има јасно значење – нема се шта више реферисати о предмету поруке.

Ћутати се може и онда када се информације не желе изрећи, када се одбија реферисање о предмету поруке из различитих субјективних разлога. Тада се комуникативно начело сарадње свесно нарушава и, зависно од ситуације, може доћи до нарушавања комуникативне равнотеже.

Уопште, ћутање с референцијалном функцијом конвенционални је знак у комуникацији. Јасно се разумева у датом контексту.

Оно што желимо овде истаћи јесте да је ћутање с референцијалном функцијом често праћено и другим невербалним понашањима. Примера ради, када се ћути из незнања, ћутање је праћено обарањем главе, чешкањем по глави, одричним климањем главе лево-десно, уздицањем, унезвереним, тужним погледом, плачљивим изразом лица итд. Када се ћути из жеље да се нешто прећути, обара се поглед. А сва та невербална понашања говоре да су ситуације у којима се јавља ћутање с референцијалном функцијом, ситуације које код учесника изазивају нелагоду, тескобу, непријатност и сл. управо зато што је у комуникацији сасвим природно да се говорна интеракција одвија активним учешћем свих учесника у комуникацији. Отуда није реткост да се у говорној интеракцији овакво ћутање настоји што пре прекинути, нпр. променом теме разговора, укључивањем и других лица у разговор и др.

Међутим, иако ми овде одвојено говоримо о референцијалној функцији ћутања, мора се рећи да је она у тесној вези с другим функцијама ћутања. У првом реду, тесно је повезана с емотивном (експресивном) функцијом.

Наиме, невербална понашања, како смо видели у претходним нашим примерима из анализираног корпуса, неретко су пратећи елемент ћутања с референцијалном функцијом. Она одражавају психолошко и емоционално стање говорника. То нас несумњиво наводи на закључак да ћутања с референцијалном функцијом у исто време могу имати и **емотивну (експресивну) функцију**. Референцијалним ћутањем уједно се изражава и емоционално и психичко стање онога који ћути и његов став према предмету поруке, али и према свом саговорнику.

Ево комуникативне ситуације у којој је ћутање последица психичке напетости и стреса, те има првенствено емоционалну функцију. То је ситуација коју описује Б. Нушић у *Аутиобиографији*. Због неприродног страха од математике, а вероватно и због страха од самог наставника математике, ученик није био у стању да одговори на једноставна питања о себи, попут питања одакле је родом:

Свима нам је математика била врста авети од које се ноћу трзамо иза сна, у мраку је се плашимо и усред дана дршћемо кад нам се само помене њено име ... И онда, зар је чудо што смо се у сну трзали, што смо заборавили и народне песме и оченаш, па често пута и своје сопствено име и презиме, и место рођења, и имена својих родитеља.

– Одакле си родом, Спиро? – пита професор математике Спиру Најдановића.

Спира ћути, трепће и гледа у таван.

- Одакле си родом, Спиро? – понавља професор.
- Спира ћути, трепће и гледа у таван.
- Зар не знаш, по богу брате, одакле си родом?
- Заборавио сам.

Ћутањем се могу изражавати и друга негативна емоционална и психичка стања – неслагање са саговорником поводом предмета разговора, неодобравање онога што саговорник саопштава, осећање разочараности, љутње, беса, гнева, презира, мржње итд. Таква ћутања се у говорној интеракцији јављају као спонтане емоционалне реакције, такође праћене другим невербалним понашањима. Комуникативном ситуацијом преузетом из *Вечийої младожење* Ј. Игњатовића илуструјемо управо ћутање с емотивном функцијом:

- Волим тај дућан више него све. Нек' ми све пропадне, док ми је тог дућана, пропасти не могу. Но да ти нешто рекнем, мало а језгровито. ... Имамо девојку на удају, Ленку, па како би било да је удамо, тојест да зета у дућан доведемо, каквог доброг момка?
- Госпођа Сока ћути као обнезнањена.

У датој ситуацији један од учесника износи своје размишљање, идеју тражећи од саговорника да изнесе свој став поводом тога (уп. „... па како би било да је удамо ...?“). Саговорник ћутањем одговара говорнику („...ћути као обнезнањена“), те је ћутање невербални знак несаглашавања са саговорником, неподржавање саговорника, али и израз чуђења и запрепашћености због онога што саговорник износи као предлог, идеју.

Истина, ћутање може бити и израз позитивних осећања. И оно је обично праћено другим невербалним знацима којима се указује на специфичност психичког и емоционалног стања онога који у говорној интеракцији реагује ћутањем. Навешћемо ситуацију у којој је један од учесника комуникације непосредно по постизању спортског успеха на честитање других одговорио ћутањем уз осмех.

- А: Честитам! Браво, срећкице моја!
- Б: (Ћути и осмехује се.)

У овој ситуацији разговор се одвија међу блиским саговорницима, на шта нам указује фамилијарно обраћање формом „срећкице моја“, а ћутање с осмехом има комуникативно-прагматичку вредност форме за изражавање захвалности и задовољства, као нпр. форме *Хвала!*

Но, и у случају негативних и у случају позитивних осећања, реч је о ситуацијама ћутања које наступају као емоционални потреси на које се у српском језику денотира речима *шајац*, *мук*, *мршвило*, *ћушња*, затим изразима са именицом тишина који се потврђују у Речнику САНУ –

мртва тишина, дубока тишина, гробна тишина, мукла тишина, смртна тишина, црквена тишина, али и глаголским лексемама занемети, заћушати (се), ућушати (се), замукнути и др. Једна од таквих тзв. ситуација ћутања описна је у *Бакони фра Брне С. Матавуља*:

Срдарина је шкргутао зубима, тражећи кога ће избити, те се најзад искали ријечима на новоме ђакону, а шакама на Шкељу. .... Наста велика тишина, као што бива послје великих потреса.

Чини нам се да у испољавању емоција и психичког стања бољи комуникативни ефекат има неговорење, тј. ћутање, ако је судити по изразима *оставити (некога) без шекша, без даха*, као и по дискурским маркерима у експресивним говорним чиновима изражавања неверице, чуђења и сл. као што су – *Немам речи!, Шта рећи!, Нема речи којима се то може рећи (описати), Нема праве речи, Не постоји права реч ...*

Ови изрази нарочито показују да су ћутања с емоционалном функцијом блиско повезана с филозофским поимањем ћутања. То је оно ћутање које се односи на оно што је неизрециво, на сферу трансцендентног, метафизичког, тј. односи се на ону страну природе, о којој се једино и може ћутати, или, како је Витгенштајн рекао, о чему се не може говорити, о томе се мора ћутати. Дакле, речима, говорењем не може се пренети истина у оном филозофском смислу. У вези са тим је и ћутање у православној традицији које се сматра целомудреним опхођењем које једино са собом не носи покајање. Познато је у православљу и молитвено ћутање, тј. молитвено тиховање.⁴ Ћутања с емотивном функцијом занимљиво је посматрати и с лингвокултуролошког аспекта будући да се зависно од културе, тј. од простора и времена, емоције различито испољавају. За нашу традиционалну културу је специфично то, како запажају неки аутори, да се ћутање концептуализује као трпљење, које се рашчитава у изразу „ћути и трпи”, одн. „ћути и гутај” (Башић 2008: 200).⁵

Но, и ћутање, као и говорење може имати тзв. **конативну функцију** – функцију деловања на адресата како би се саговорник подстакао на одређено понашање. Како сматра В. Поттијенко, најилустративнији пример

⁴ Већина наших аутора која се бавила феноменом ћутања у својим истраживањима говори управо о ћутању у филозофском, теолошком, културолошком контексту и др. В. нпр. Половина 1996; Башић 2008; Томић 2016; Стојановић Шешлак 2018.

⁵ Међутим, оно што се као промена у овом смислу може препознати у нашој данашњој култури, медијски заснованој, јесте инсистирање на публицитету, на отвореној комуникацији и на транспарентности, под слоганима *Не штрић–проговори, Нећу га ћушити, Немојте ћушати, Нек се чује и твој глас* и сл. којима се у јавности различите друштвене организације и групе представљају пропагирајући говорење и причање као најсврхисходнија средства за указивање на актуелне друштвене појаве и девијантности (нпр. на насиље у друштву, у школи, на опаке и ретке болести и сл.), верујући у делотворну моћ само изговорене речи, а не и неизговорене речи, тј. ћутања.

ћутања с конативном функцијом јесте оно ћутање које се у говорној интеракцији јавља као свесно прекидање говорења како би се саговорнику дало до знања да треба да узме реч (Потиенко 2017: 52). Према нашем разумевању ствари, то су ћутања која се јављају као иницијални, а не као реактивни говорни чинови. Могу бити протоколарног карактера, нпр. замирање говора, умиривање и ћутање већег броја људи (нпр. гостију, учесника на конференцији, ученика и др.) окупљених неким поводом (прослава, конференција, час и др.) како би се појединцу (домаћину, конференсијеру, наставнику и др.) дало до знања да се може обратити присутнима, тј. започети говор. Могу бити и непротоколарног карактера када се јаве у неформалним, односно мање формалним ситуацијама. То је, рецимо, пауза коју говорник направи када намерно заћути током говорења како би омогућио свом саговорнику или саговорницима да на његове речи реагују вербално (изражавањем слагања, неслагања, похвала, скандирањем и др.) или невербално (аплаузом, смехом и др.). Једно такво ћутање дато је у *Бакоњи фра Брне С. Матавуља*:

– Шта наопако?... Та-ако!... А зашта се ниси исповидâ за толико времена?

– Зато што ми је сотона обузеја душу – рече Пивалица спуштајући главу све ниже. – Ја сам ти, оче, највећи грешник на свиту... Ја сам сав огризнуја у крви... Ја сам заслужија не вишала, него да ме жива пеку...

Пивалица заћута. Брне видје како му се рамена малко тресу и чу како му цвокоћу зуби. Брне се згрози, те једва рече:

– Ти си, дакле, баш велики гришник. Томе се нисам надâ. Е па кажи све што имаш!

– Прије дванајс година убија сам једнога човика. Убија сам га из пушке насрид пута између града и нашега села. То је било у зору. Нико није видија. И данас се мисли да га је нико други убија...

Пивалица исприча то напретег, па застаде, као очекујући шта ће на то исповједник, који диxаше као цигански мијех. Пошто је чекнуо неколико тренутака, настави истијем гласом, а тресући се јаче.

У оваквим ситуацијама ћутање на другога делује тако да се он осећа п(р)озваним да на то ћутање одговори, реагује. У описаној ситуацији фра Брне на прво Пиваличино заћуткивање реагује вербално дајући му подстрека да настави даље с причањем, а на друго Пиваличино заћуткивање реагује невербално тешким уздисањем, што је Пивалици био сигнал да треба да настави с говорењем.

Оно што оваква ћутања чини специфичним јесте то што ћутања с конативном функцијом често у исто време имају и емоционалну функцију, те су уједно и изрази различитих психичких и емотивних стања, нпр. негодовања и протестовања, баш као у следећим примерима:

(Мама улази у дечју собу у којој су ствари разбацане и ћутећи забезекнуто гледа по соби и у дете)

Дете: Средићу то, не брини! Само да завршим!

У овој описаној ситуацији, на основу дететове реакције – умиривање мајке речима „Средићу то, не брини!” – несумњиво се може закључити да је ћутање имало исту комуникативно-прагматичку вредност баш као и било који вербални прекор који би у датој ситуацији могао да се јави.

Ћутање протестног карактера налазимо нпр. у учионици, када наставник, док предаје, заћути како би се ученици утишали и примирили.

Ћутање се може понекад оценити и као маркер агресивног понашања према саговорнику – онда када је ћутање сигнал игнорисања саговорника или пак ћутке упућен прекорни поглед неке не би ли се на тај начин други ућуткао итд.⁶

Ова последње наведена запажања о конативној функцији ћутања дају за право да се говори и о **фатичкој функцији** ћутања. Фатичка функција језика усмерена је на успостављање контакта са саговорником, односно на одржавање контакта, као и на прекид контакта. Она нема за циљ размену порука, већ само задовољава потребу за успостављањем везе, контакта међу саговорницима, за отпочињањем или прекидањем разговора.

У литератури коју смо консултовали разликују се позитивно и негативно ћутање (Потиенко 2017: 57–62). Позитивно ћутање је оно које у комуникацији наступи као последица хармоничних односа међу саговорницима услед успостављања потпуног међусобног разумевања и схватања и на тај начин се успоставља једна врста емотивне или менталне везе међу саговорницима. Илустрацију за такво ћутање налазимо у следећем опису у *Горском цару* С. Ранковића:

– Хајде, молим те. Ваљада ме се не бојиш?

– Кад бих те се бојала, не бих ни стајала с тобом – одговори она одлучно.

Он јој приђе ближе, узе је за руку и поведе са стазе. Ћутаху обоје, а она ... не могаше да савлада ону велику узбуђеност, не могаше да стиша узнемирено срце, које куцаше јако и брзо.

А негативно ћутање пак супротно је од позитивног и оно настаје као прекид контакта међу саговорницима услед отуђења, дисхармоничних, конфликтних односа и сл., а тишина која наступи је негативна тишина.

⁶ Више о ћутању као маркеру агресивног понашања в. Воронцова, Копиылова 2017.

Леп опис такве једне ситуације ћутања приказује се у *Сеоској учи-шељници* С. Ранковића:

Љубица не запита о ком се то говори да је отпуштен, јер је нагађала, а и познала је по Гојкову изразу лица. А Гојко јој не рече то с нарочитом намером: да види хоће ли одмах сама запитати и шта ће радити кад чује. А овако, кад Љубица ућута, би му незгодно: шта да ради ?... о чем сад да говори?

Фатичка функција ћутања, односно језика уопште од великог значаја је у језичкој учтивости ако имамо у виду да је једна од стратегија тзв. позитивне учтивости „Учествуј у разговору, Подржи разговор”, а у тзв. негативној учтивости „Избегавај ћутање”.

Поетска функција ћутања препознаје се у поетском, односно књижевноуметничком дискурсу, и то су нпр. драмске паузе или друге врсте станки и застоја у говору који се појављују из естетских и стилистичких разлога.

Даље, може се говорити и о **метајезичкој функцији** ћутања. Према В. Поттијенко такво ћутање се јавља нпр. у дијалогу странаца, када један од саговорника ћути на постављено питање зато што не разуме језик којим говори његов саговорник; дакле, не познају исти код (Потиенко 2017: 70).

Наша запажања о комуникативно-прагматичким функцијама ћутања можемо за крај свести на следеће констатације. Ћутање у комуникацији има исти комуникативни потенцијал као и говорење и има исте оне функције у комуникацији које има и изговорена реч. Свака од тих функција ћутања може се надаље истраживати и сагледавати. У контексту се може актуализовати и више функција ћутања. Доминантном се показује емотивна функција ћутања, што ћутање чини маркираним чланом у дихотомији говорење–ћутање, те је стога у неким ситуацијама ћутање ефектније од говорења.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА

- Башић, И. „Неизречено, неизрециво, замукло – концепт ћутања у српском језику.” *Зборник Машице српске за славистику*, 74 (2008): 191–213.
- Воронцова Т. А., Копылова Т. Р. „Молчание как маркер агрессивного речевого поведения (на материале бытового общения).” *Филологический класс*, 3, 49 (2017): 29–33.
- Копылова, Т. Р. „Виды молчания: подходы к классификации.” *Вестник Удмуртского университета*, 26, 3 (2016): 80–85.
- Половина, В. „Ћутање као средство комуникације и сазнања у дискурсу.” *Прилози за коинитивну лингвистику*. Београд: Филолошки факултет (1996): 187–225.

- Потиенко, В. И. *Прагматика молчания*. Санкт-Петербург: Санкт-Петербургски государственный университет, 2017.
- Радић, С. „О ћушању у српском језику.” *Прилози проучавању језика*, 44 (2013): 29–41.
- Речник српскохрватској књижевности и народној језика САНУ*. Београд: Институт за српски језик САНУ.
- Стојановић Шешлак, И. „Проблем ћутања у есеју *Велика је ствар ћушање* Исидоре Секулић.” *Лийар: Часопис за књижевности, језик, уметности и културу*, год. XIX, бр. 67 (2018): 251–263.
- Томић, З. *Књија о ћушању*. Београд: Чигоја штампа, 2016.
- Чутура И., Јовановић В. „Ћутање и смех као ослобађање јунака у роману *Дорошеј* Добрила Ненадића.” *Књижевна историја*, год. 51, бр. 169 (2019): 385–405.

*

- Bruneau, T. „Silence, Silences and Silencing.” *Encyclopedia of Communication Theory* (2010): 881–886.
- Jaworski, A. „Silence.” *Encyclopedia of Language and Linguistics*, 2006.

ИЗВОРИ

- Матавуљ, С. *Бакоња фра Брне* <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs>.
- Нушић, Б. *Аутобиографија* <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs>.
- Ранковић, С. *Горски цар* <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs>.
- Ранковић, С. *Сеоска учитељица* <http://www.antologijasrpskeknjizevnosti.rs>.

Војана S. Milosavljević

COMMUNICATIVE-PRAGMATIC FUNCTIONS OF SILENCE IN SPOKEN INTERACTION

Summary

The paper presented the communicative-pragmatic functions of silence using Jakobson's six-part model of the communicative event and language functions. It has been shown that in communication silence has the same communicative and functional potential as speaking, and that in certain situations it can be more effective than speaking.

Key words: silence, language functions, R. Jakobson.